

Darko Dukovski, *Povijest Pule: deterministički kaos i jahači Apokalipse*, Pula: Istarski ogranak Društva hrvatskih književnika, 2011., 493 str.

Knjiga Darka Dukovskog *Povijest Pule: deterministički kaos i jahači Apokalipse* nastala je na osnovi arhivskih istraživanja te domaće i strane znanstvene literature. Knjiga se bavi pulskom poviješću od prapovijesti do suvremenoga razdoblja obrađujući pritom topografsku, socijalnu, političku, vojnu i gospodarsku problematiku.

Sadržaj knjige dijeli se na dva dijela: povijesni, onaj u kojem se govori o povijesti Pule te dio u kojem su u posebnom fokusu sve pošasti koje su napale Pulu u njezinoj tritisučetnoj povijesti. U prvome dijelu, nazvanom “Kako je bilo ili/i kako je moglo biti” (23-282), knjiga donosi kronologiju Pule od mitskih početaka, antičkih stanovnika, vladavine Bizanta, Venecije, prvoga dolaska Austrije i Francuske sve do današnjih dana, a drugi dio, nazvan “Jahači Apokalipse” (283-432), tematizira pošasti, ratove, glad i smrt, dekadenciju, padove i uspone. Djelo ima i 900 ilustracija.

Autor je započeo uvodnim komentarom ili esejom “Uvod u kolektivno sjećanje: grad i građani – deterministički kaos u povijesti” (9-22) o gradu i na sebi svojstven, zanimljiv način, pokušava nas uvući u knjigu kojom čitatelj namjerava putovati i čitajući pamtiti i oživljavati tekst i slike. Govori o ne-zaboravu, prošlosti i budućnosti Pule, kontinuitetu i diskontinuitetu života i naseljavanja te promišljanju povijesti.

Prvi dio sadrži petnaest kronološki vezanih cjelina povijesnoga pregleda Pule pod nazivom “Kako je bilo ili/i kako je moglo biti”. Od mita i teorija o postanku grada kroz zapise starih pisaca, prvobitnoga oblikovanja kao gradine, kolonije i municipija do raznih državnih uprava nad Pulom sve do razvoja pod Jugoslavijom i samostalnom Hrvatskom. Opisuje Pulu pod Bizantom, Francima, Mlečanima, Austrijom u dva razdoblja, kratkom francuskom upravom, Italijom, u sastavu III. Reicha, pod partizanima i savezničkom vojnom upravom.

O prvom odjeljku pod nazivom “Kaos postanka: mit koji dobro »stoji«” (23-27) Dukovski ukratko donosi izvještaje raznih antičkih pisaca koji spominju Pulu u svojim spisima iznoseći usporedno povijesne priče i znanstvene teorije o postanku grada i aktivnostima njegova stanovništva.

“Prvotno oblikovanje grada: gradina, kolonija, municipij” (27-43) naslov je drugoga odjeljka u kojem se iz naslova vidi o čemu autor govori.

Upravo su “gradine i nastambe uz gradinu potakle procese začetka novog grada”, piše Dukovski, i tako preko predurbanoga stanja do romanizacije grada i postupne kolonizacije. Zaključuje kako nikada nećemo saznati točnu dataciju osnutka grada jer nema izravnih vijesti o osnivanju Pule kao kolonije rimskih građana. Autor ističe kako Pula dobiva sva obilježja grada, a stanovništvo živi gradskim životom čiji će se “usadeni gen” zadržati do duboko u srednji vijek i rano novovjekovlje. Dukovski ponegdje i detaljizira gradski život od izgradnje velikoga kazališta, dovođenja vode, kanalizacije, rasporeda kuća i gradskoga ambijenta. Na vrlo jasan način opisuje život grada kroz razdoblja vladanja rimskih careva, sve do dolaska Gota.

U trećem odjeljku (“Bizant: dva stoljeća mira i blagostanja”, 43-45) Dukovski piše o izravnim utjecajima Ravene na Pulu i o njihovim međusobnim političkim i gospodarskim vezama. Posebno je zanimljiva priča o plemićkoj pulskoj obitelji Tradonika.

U dijelu “Pod Francima” (45-48) govori o bitnoj promjeni značaja Pule i podvojenosti građana te njihovom neugodnom položaju. Autor zaključuje kako je Rižanski placit prijelomnica u razvitku grada. Kaže kako se o budućnosti Pule odlučivalo na razini sukoba Gradeškog i Akvilejskog patrijarhata, a kako je razdoblje italskih kraljeva bilo povoljno za grad. Piše i o važnom utjecaju i ulozi Crkve i pulskoga biskupa u životu grada. Pula je bio grad po mjeri čovjeka.

U odjeljku “Njemački car, Serenissima i akvilejski patrijarh” (49-59) riječ je o razdoblju razvijenoga srednjeg vijeka. Pula je bila razvijen i razmjerno neovisan grad sve do dolaska pod vlast akvilejskoga patrijarha. Događale su se razne promjene na vlasti koje su i pozitivno i negativno utjecale na Puljane, a Dukovski ukazuje na ulogu Crkve u životu građana. Važne su bile dvije stranke: carsko-patrijarska i općinsko-autonomaška. Kroz sve te političke i crkvene zavrzlake autor na jednostavan i jasan način opisuje kako se grad razvijao.

U dijelu 1.6. “U vlasti Serenissime” (60-101) u vremenu smo 14. stoljeća, a Pula je pod vlašću dužda. Događaju se sve češći ratovi sa susjednim područjima, a autor nam tu donosi i broj stanovnika te kako je Pula bila u 16. stoljeću bogatiji grad, a stanovništvo se bavilo obrtom i trgovinom. Ovaj je dio knjige Dukovski podijelio na četiri dijela, u kojima piše o problemima naseljavanja grada i velikim demografskim gubitcima. Ističe vjersku nesnošljivost, piše o Inkviziciji, strahu i skrušenosti. Na detaljan način ističe

strah od uskoka, gusara i razbojnika. Posljednji dio toga odjeljka govori o stoljeću propasti Republike Sv. Marka. U 18. je stoljeću grad proživljavao teške trenutke odumiranja u kojem vladaju kuga, malarija, tifus, velike boginje. Bilo je uništeno gospodarstvo i propadale su monumentalne građevine, a s vremenom su nestajale i obitelji pulskih nobila. Autor zaključuje kako posljednje stoljeće mletačke vladavine Puli nije donijelo ni negativne ni pozitivne procese.

Sedmi dio ima naslov “Pula pod Austrijom: prva uprava” (101-103). Nisu se dogodile bitne promjene, ali se osjetio nadolazeći srednjoeuropski duh, piše Dukovski. Prvo razdoblje austrijske vladavine donosi mnoge administrativno-teritorijalne i upravne promjene. Zanimljivo je kako je mletačka vlast bila mnogo prihvatljivija Puljanima nego što je bila austrijska jer je potonja bila bahatija i oštrija. Grad je u to vrijeme bio prazan, ali lijep.

U dijelu “Kratko razdoblje francuske vlasti” (104-107) piše o zgusnutosti povijesnih događaja koji su na neki način zbunjivali Puljane, dok će osjećaj nostalgije za Venecijom još desetljećima živjeti među Puljanima. Jedini tko je bio nezadovoljan francuskom vlašću bila je Crkva.

U razdoblju druge austrijske vladavine, u odjeljku 1.9. (107-154), Dukovski ističe razvitak grada i njegovu modernizaciju. Izgradnja arsenala i razvoj Pule kao ratne luke i brodogradilišta Puli su donijeli značajne promjene. Ovaj je dio autor rasporedio na četiri odjeljka. Sredinom 19. stoljeća održan je prvi državni popis stanovništva, ali stalni porast pučanstva nije bio usklađen s postojećim stupnjem gospodarskoga razvitka. Pula je u tom vremenu doživljavala svoje zlatno doba jer je u nju dolazio višak radne snage sa sela, ali i iz drugih krajeva Monarhije. Piše kako se u samo pet godina, sredinom 19. stoljeća, stanovništvo grada udvostručilo, a u narednih četrnaest godina upeterostručilo. Pula je postala okupljalištem naroda sa širega srednjoeuropskoga, ali i talijanskoga prostora. Piše kako je Bernardo Benussi, talijanski istarski povjesničar, pretjerao kada je pisao o podvojenosti grada uznemiren “europizacijom” Pule. U to se vrijeme grade hidrografski zavod i zvjezdarnica zahvaljujući admiralu Tegetthoffu. Gradi se i prvo kazalište (Ciscutti), gradska plinara, mornarički klub, Pula se željeznicom povezuje s Bečom i Trstom, javno kupalište, tržnica, mornarička crkva, gradska bolnica, početkom 20. stoljeća grad dobiva i svoj električni tramvaj, rodilište i ginekologiju te kino. Dukovski ističe i opisuje život u arsenalu, kako su radnici živjeli, a svi su tekstovi praćeni fotografijama iz toga vremena. Piše kako je problem

stanovanja bio i tada prisutan te opisuje luksuzni život na Brijunima. U gradu su bile jake političke podjele na talijansku i hrvatsku (slovensku) sastavnicu i tu Dukovski jasno razlučuje tko je bio na čijoj strani, ističe povijesna imena i podjele. Godina 1918. prijelomna je u povijesti grada. Tih se dana, piše autor, u Pulu trebalo vratiti 10 000 protjeranih građana. Predaja cjelokupne civilne vlasti zajedničkom hrvatsko-talijanskom odboru bila je kraj austro-ugarske vlasti u gradu. Piše o općem ushitu u gradu, ali i o zbunjenosti građana.

U desetom odjeljku "Pod Italijom: dekadencija grada (1918.-1943.)" (154-194) piše kroz šest podnaslova o životu grada do 1943. godine. Život u gradu u društvenom i kulturnom smislu u potpunosti se mijenja. Zaustavljen je proces urbanizacije i modernizacije, a grad će, ističe Dukovski, postati dekadentan i besperspektivan grad uništenoga gospodarstva i poremećenih društvenih odnosa. Pula je izgubila status koji je imala prije, a situacija se je i dalje pogoršavala. Piše kako za talijansku upravu Pula nije bila važna u strateškim gledanjima, iako je postala glavni grad Istarske pokrajine. Dukovski nam donosi kako je izgledala politička scena u gradu do 1926. godine, uglavnom podvojena na "lijeve" i "desne". Donosi imena i aktere političkih stranaka i organizacija, piše o stvaranju profašističkih udruga i skupina. Fašizam u Puli dobiva jasne obrise dolaskom Benita Mussolinija 1920. godine u Pulu gdje Dukovski ne zaobilazi i mitsku priču o "pljuski" koju je Mussolini dobio od jedne anonimne pulske radnice. Upravo o toj pljuski autor govori kao o važnom simbolu i poruci koja, izmišljena ili ne, postaje dio društvene memorije. Piše o maršu na Pulu i o svim oblicima fašističke doktrine koja je zahvatila pulske Židove i Rome. Tu donosi i dokumente i slike iz toga vremena. Na kraju ovoga dijela autor piše kako se od 1918. do kapitulacije 1943. godine izmijenilo nekoliko gradonačelnika Pule, ali kako su se ipak važne odluke za grad donosile u Rimu ili Trstu.

"Pula u sastavu III. Reicha: 1943.-1945." (194-201) naslov je idućega odjeljka. Dukovski, kao i u ostalim odjeljcima knjige, događaje u gradu uvijek promatra u istarskom kontekstu. Ovdje je posebno zanimljivo kako su se talijanska i hrvatska mladež politizirale prihvaćajući fašističku ili antifašističku ideologiju. Ističe jak utjecaj fašističke struje u samom gradu, nacističke odmazde i deportacije. Pula je, piše autor, posljednji oslobođeni grad u Istri.

Odjeljak 1.12. "Mjesec dana »partizanske vlasti«, 1945." (202-204) opisuje izlazak iz njemačkoga mraka i oslobođenje grada. Donosi nam govor

Ferruccia Neffata i stanje u gradu, kao i nevjericu građana u bolje dane, ali i djelovanje OZNA-e koja će kroz dva mjeseca 1945. godine uhićivati i protjerivati “narodne neprijatelje”.

U dijelu “Saveznička vojna uprava, 1945.-1947.” (205-239), koji je podijeljen na četiri odjeljka najvažnija je činjenica da je Pula u lipnju 1945. godine proglašena dijelom Zone A. Kroz naslove “Beznađe poraća”, “»Prazna« je Pula”, “Grad duhova” te “Kulturni i sportski intermezzo, 1945.-1946. godine” autor jasno oslikava situaciju u gradu i kako je grad izgledao u to vrijeme. Na temelju zanimljive dokumentacije donosi nam zaključke razgovora Trumana i Churchilla i njihova gledanja na podjelu prostora. Važnu ulogu u cijelom procesu imao je Tito koji je sudjelovao u razgovorima oko razgraničenja i tzv. Morganove linije te konačnoga pripadanja Pule Jugoslaviji. Upravo od 1945. do 1947. godine ili odlaska savezničke uprave iz grada situacija u Puli, u gospodarskom i socijalnom smislu, bila je katastrofalna. Dukovski nam kroz ova četiri podnaslova donosi cijelu socijalnu i demografsku sliku i analizu grada kroz političke promjene koje su se događale. Opisuje, kroz svjedočanstva i novinske članke, stanje u gradu, glad, nesreću itd. Zanimljivi su tekstovi u kojima talijanski tisak plaši građane partizanskom brutalnošću. Nalazimo i detaljno izvješće o ubojstvu škotskoga brigadira Roberta De Wintona od strane fašističke aktivistice, talijanske učiteljice Marije Pasquinelli. Dukovski piše i o razlozima napuštanja grada kroz brojke i fotografije. Sportski klubovi bili su u rukama politike pa nam daje primjer političkih tenzija dviju sportskih udruga pune nacionalnih naboja, hrvatskih i talijanskih.

“Nova država, novi putovi, novo stanovništvo: Pula u Hrvatskoj i Jugoslaviji” (240-276) govori o novom vremenu, suvremenom, kroz šest dijelova. Kaže autor da je pulska sudbina da grad bude grad vojske, a Uljanik je postao simbol razvoja grada. Kroz kontinuitet diskontinuiteta, kako piše, u Puli se događaju prosvjetni, kulturni i sportski usponi, ali i stranputice. Grad se obnavlja i razvija. Piše, kratko, i o ulozi talijanske narodne zajednice u životu grada i njezinim nastojanjima za talijanskim školama i dvojezičnosti, osobito 70-ih godina, kada se rađa i hrvatski nacionalni pokret. Pula nadalje doživljava i nagli razvoj i društvene promjene pa je moguće vidjeti i grafove rasta broja stanovnika, etničku sliku i dr. U gospodarskom pregledu uz Uljanik ističe i napredak Tehnomonta, tvornice stakla, tvornice cementa, trikotažne i modne industrije, izgradnju robne kuće, ali i porast

kupovne moći građana. Od 60-ih do 80-ih godina razvija se tzv. masovni turizam, a autor ukazuje i na razvojni iskorak školstva, kao i stvaranje Pule kao sveučilišnoga grada. Ipak, u drugoj polovici 80-ih slijedi pad standarda zbog visoke inflacije i bankarskoga sloma.

U završnom dijelu prvoga poglavlja nazvanom “Pula u samostalnoj Hrvatskoj: u potrazi za identitetom” (277-281) Dukovski piše o suvremenoj Hrvatskoj i o tome kako je Pula doživjela i proživjela to razdoblje, najviše kroz statistiku – od netaktičnih izjava prvoga hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana, do posjeta velikoga hrvatskog intelektualca Vlade Gotovca gradu, popisa stanovništva, loše gospodarske situacije uvjetovane ponajviše ratom, privatizacije, višestranačja do autorova esejističkoga zaključka o budućnosti Pule.

Prvo je poglavlje podroban pregled razvoja grada Pule od njegovih početaka do kraja 20. stoljeća, dok drugo poglavlje donosi drugačiji pogled u povijest, također povijesno-znanstveni, ali čitljiviji za širu publiku, i mnogo dinamičniji. Nazvan je “Jahači Apokalipse” i dijeli se u pet dijelova, kako je i istaknuto u uvodu. “Povijesne prijelomnice grada i deterministički kaos” (284-285) uvod su u ono što slijedi. U dijelu “Rat” (286-385) riječ je o ratovima od vremena Venecije do Domovinskoga rata 90-ih godina 20. stoljeća, kako se Pula odupirala vlastodršcima, ali i podilazila im tražeći prostor za preživljavanje i razvoj. U Puli su se događali ili su je zahvaćali mnogi ratovi i sukobi, od privatnoga rata obitelji Castropola, rata za Chioggiu, dinastičkih ratova, do Lepantske bitke i Uskočkoga rata. Autor ulazi i u vrijeme francuske vlasti i Napoleonovo vrijeme ratovanja te objašnjava kako se Pula tada “ponašala”, kroz, mnogima poznata, ali i u prvom poglavlju jasno opisana, vremena I. i II. svjetskoga rata, dekadencije i razaranja grada do Domovinskoga rata i sudjelovanja dviju istarskih brigada i ostalih manjih vojnih postrojbi u obrani domovine.

Ostala tri poglavlja (“Pošast”, “Glad” i “Smrt”, 386-432) tematski su povezana jer govore, kroz statistiku i analizu samoga autora, o patnjama grada kroz sva ta stoljeća, ali i njegovu odupiranje tim problemima koji su redovito mijenjali demografsku sliku Pule, ponovno od samih početaka pa do savezničkoga bombardiranja Pule i velike tragedije iz 1946. godine na Vargaroli.

U posebnom dijelu knjige “Bez zaključka (i kraja)” (433-435) Dukovski nam ostavlja “otvorene mogućnosti” i postavlja pitanja o budućnosti svojega

grada na njemu svojstven način, vrlinom pravoga pisca, završavajući svoj dio Balotinim stihovima iz pjesme *Božićni račun z gospodinon Benedeton*.

Naposljetku nam donosi zanimljivu i detaljnu kronologiju povijesnih prijelomnica (dogadaja i procesa) koje su utjecale na svekoliko oblikovanje grada.

Knjiga je pisana i koncipirana vrlo suvremeno, prilagodljiva i čitka za svakoga čitatelja, temeljena na povijesnim i arhivskim vrelima, tisku i literaturi te može biti znanstveno i slobodno štivo. Pula je dobila svoju monografiju kojom se može ponositi, ali je ona ujedno i poticaj drugim autorima za pisanje monografija o prošlosti svojih sredina na suvremen način.

Filip Zoričić

Anton Percan, *Nogomet u Puli*,

Pula: Histria Croatica C.A.S.H., 2011., 270 str.

Knjiga *Nogomet u Puli* priča je o povijesti jednoga sporta u jednom gradu, o nogometu kao integrativnom faktoru koji je spojio starosjedioce i novopridošle stanovnike iz izvanistarskih područja nekadašnje Jugoslavije te istarskoga zaleda. Sport i nogomet bili su njihova identifikacija s gradom. Priča je to o pulskim ulicama i trgovima, o događajima, o ljudima koji su činili ili čine ovaj grad.

Prvi dio knjige (5–224) prati razvoj sporta i nogometa od 1886. godine do početka nogometne sezone 2010./2011. Kroz navedeno razdoblje autor je prikazao povijest ne samo pulskoga nogometa nego i pulskoga sporta uopće, uz niz zanimljivosti koje prate sportska i društvena događanja u gradu. Drugi dio knjige (225–265) posvećen je trojici pulskih nogometaša (Aldo Drosina, Rudi Ostroman i Miki Ostović), pulskim nogometnim obiteljima, nogometnim klubovima, domarima pulskoga stadiona, navijačima, vratarima te turniru “Moja ulica, moja ekipa”.

U Puli su, zahvaljujući specifičnim povijesnim okolnostima (ubrzanom razvoju grada uzrokovanom njegovom važnošću za Beč i cijelu Monarhiju kao glavne ratne luke), sportska društva postojala i prije nego što je 1894. u Parizu osnovan Međunarodni olimpijski odbor. U gradu kao časnici ili administrativni službenici borave mladi ljudi iz austrijskih, poljskih, čeških, mađarskih i drugih dijelova Monarhije, mnoge grane sporta uvode se prema